H K I

1 6 4 1

Gaards Rætten/

Hiorledis holdis skal paa Kronens Slotte oc Gaarde / offuer alt Danmarckis oc Norgis Riger : Sammeledis i Kiøbstederne/huor Kong: Matts: eller hans Kong: Matt: Marskalck met hans Kong: Matts: Folck oc Hoffsinder liggendis ere. Dissligeste paa Adelens Gaarde eller andensteds / huor de selff eller deris Befalnings Mend oc Fogeder met deris Folck forsamlet ere.

* * *

Prentet i Kiøbenhaffn/ Aff Matz Vingaard.

1590.

Cum Gratia & Priuilegio Regio:

S: Q: M:

VJ Frederich den Anden met Guds Naade / Danmarckis / Norgis/Vendis oc Gottis Konning / Hertug vdi Slesuig / Holsten/ Stormarn/ oc Dytmersken/Greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorst: Giøre alle vitterligt/at effterdi wi ere kommen vdi forfaring/huorledis at den Skick oc Ordning som kaldis Gaards Rætten/oc for nogen lang tid siden forleden/ aff vore Forfædre fremfarne Konninger vdi Danmarck/Skicket oc vdgiffuet er/skal paa nogen tid vere nederlagt/oc icke saa rettelig ved mact holdet/ som tilbørligt haffde verit/ da haffue wi nu samme Gaards Rætt ladet offuerueie/ oc for gaat anseet at den igen oprettis/oc effter denne tids leylighed met nogle Ny Artickle forbedrit / oc ville wi derfor strengelige budet oc befallit haffue/ at samme Gaards Rætt met alle Puncter/som den nu berammit oc forbedrit er/skal effter denne dag holdis paa alle vore oc Kronens Slotte oc Gaarde / vdi vore Riger Danmarck oc Norge: Sam̄eledis vdi Kiøbstederne huor wi eller vor Marskalck met vore Hoffsinder oc Folck/ ligge. Oc dissigeste paa Adelens Gaarde offuer alle forne vore Riger oc Lande/huor de selff holde Hus/ eller deris befalnings Mend oc Fogeder met deris Folck forsamlit ere/Ligernis som wi den haffue oc holde paa vore Slotte/ Feste/ oc Gaarde/ ved alle Ord/Puncter oc Artickle/ som her effterfølger.

1.

HVilcken Mand anden slaer ihiel/ oc vorder greben met ferske gierninger/ Giffue Liff for Liff/ End rømmer hand met kiends gierning/ oc vorder hand siden fangen/ eller greben/ da straffis effter Lowen oc Recessen.

2.

END siger hand ney / Oc er der Tuil paa / Da skal næffnis xij. viij. eller vj. Mend aff Gaarden/ som Marskalcken/ Fogeden eller huem Befalning haffue/ skulle vdnæffne/ effter som Husit/ eller Gaarden er/ eller formaar til/ Som skulle suere der om/ Oc den som paaklager/ Næffne halffparten/ Oc den som for Sagen staar/ Næffne anden halffparten.

3.

SAmmeledis skal holdis om Saarmaal/ Vaade/ oc alle andre Sager / som hender vdi Gaarden / huor tuil er.

Huo

4.

HVo som giør Nøduerie oc slaer den anden ihiel / eller giør hannem skade som raader til at giøre vfred / Den skal haffue skaden for hiemgield / Oc hand skal ey lide skade der fore / som det giort haffuer / Dog skulle xij. viij. eller vj. Mend aff Gaarden / som før er sagt / Suere der om / Om Nøduerie er giort / eller ey.

5.

HVgger Mand anden Saar / eller stinger til Blods / da skal den det giorde myste Handen / vden at hand giorde det aff Vaade / eller Nøduerie. Oc saa huo som esker nogen anden til at Slaes met sig / om det er Hoffsinder / Hoffmend / eller andet Krigs folck / Da bør det at regnis for Nøduerie / Ihuad skade hand der offuer giør som eskit vorder / Thi der som hand icke vdkomme til den hannem vdesker / Da vaar det hans ære for nær.

6.

SLaer mand anden Pust / Kiepshugg / Eller anderledis / Saa at ey kommer

mer Blod vd/ Da skal hand stingis igennem sin Haand / oc riftis vd imellem Fingrene. Vden det skeer aff Nøduerie eller Vaade / oc eskit bleff/ som før er sagt.

7.

HVo som drager Suerd / eller Kniff/ Eller spender sit Armbørst / eller legger Hanen paa sin Bøsse / imod anden / met vred Hw / hand skal stingis igennem sin Haand/ Om hand bliffuer greben met ferske gierninger/ End dog at hand ingen skade giorde der met.

8.

HVo som stiger Konningens Hus/ eller nogen Adelsmands Gaard/ inden eller vden/ som er befæstit met Mur / Graffue / eller Plancker / eller som Porte ere faare/ myste Liffuit.

9.

HVO som forsømmer sin Vord eller Vact / Er hand Herremand/ eller Veractig Karl / Da skal hand haffue forbrut sin Hest oc Haffue/

Men

Men er det vdi aabenbare Feide / naar Fienderne ere forhaanden/saa at Slottet er belagt eller Fienderne ere der næruerendis / saa at stor fare er paa Færde / Da straffis det paa hans Hals / Thi Mand icke kand lettelige betencke / huad Skade oc forderffuelse der kand komme vdaff / at Vacten forsømmis.

10.

VOrder oc den som tilsagt er at vaage om Natten / afflest / Da skal hand gaa for Porten oc binde sig ind / kand hand icke indkomme/ Da skal hand bede en sin Ven/ paa Huset er/den hand best forlader sig paa/ den Nat at vaage for hannem paa Muren / saa lenge hans vact tilsiger / Oc selff skal hand gaa vden omkring Muren/ oc see til det beste hand kand: Oc om Morgenen strax effter / giffue alle Brøderne en tynde Tydstøl/ Falder hand anden gang for skade / sig saa at forsømme/ Da bøde dubbelt/ Men skeer det tredie gang/ da skal hans Haffue byttis / oc vere mindre mand/ oc foruisis Gaarden: Kommer hand oc intet/ da straffis hand for alt som forscreffuit staar.

Huem

11.

HVem som stiæl til en Marck Danske Penninge / eller mere / hand henge der fore.

12.

STiæl hand til halff Marck / Myste Hud eller Øre.

13.

STiæl hand mindre / end halff Marck / er hand veractig / Rømme gaarden / oc føris for Porten oc foruisis / Er hand Dreng / eller icke veractig / da skulle andre Drenge Hudstryge hannem.

14.

KAlder Mand anden Tyff / Horesøn / Forræder / eller anden vbequems Ord / vdi Borgestwen / eller vdi nogen erlig forsamling / Er hand Ædel eller Wædel / veractig / eller Smaasuend / Da bliffue hand selff samme Mand / Vden hand hannem det skiellige offuer beuise kand: Er hand mindre Mand / eller Staalddreng / da vorder hand

hand Hudstrugen aff den hannem haffuer vdi Befalning.

15.

HVo som tager Quinde met vold/ eller Mø/ oc høris raab oc paakald/ oc siunis blaat Kiød / eller Reffne Klæder/hand myste Liffuit/ endog hand icke fuldkom sin villie.

16.

BEligger nogen Adelsmand nogen Frue eller Jomfru/ som oc aff Adel er / oc det hannem skiellige offuerbeuisis kand / Da skal hand vere æreløs/ oc saa foractet som hun er / der sig haffuer ladit beligge.

End beligger nogen fattig Karl/ som icke er aff Adelen / nogen Frue eller Jomfrue som aff Adelen er / Da skal hand straffis paa sin Hals/ End rømmer hand / da vere æreløs/ Oc skal ingen maa tage hannem vdi tieniste eller handthaffue hannem / effter det er hannem beuijst offuer / Vden at hand vil suare til hans Gierninger.

Oc huilcken Frue eller Jomfrue som aff Adel er / der lader sig beligge/ skal haff-

gaartz retten

ue forbrut alt hendis Arffuegods til hendis rette verie / oc hand skal det strax mue anamme: End vil hendis verie samme hendis Gods icke annamme / oc bliffuer aff hendis næste Venner paamint / Da mue andre hendis næste Venner det anamme / huo der vil / Oc det beholde saa lenge hun leffuer / Men effter hendis Død / skal samme Gods komme til hendis næste Arffuinge / dog icke til hendis egne Børn.

17.

DEtte er oc ræt vdi Konningens Gaard / oc vdi lige maade hos Adelen / Om nogen Fattig eller Rijg / der sorit eller tro tieniste sagt haffuer / at vere huld oc tro / Oc dierffuis siden til at krencke nogen Mø / vdi Drotningens eller Adelens Gaarde / hand skal myste to Fingre / vden Herren eller Hosbonden hannem benaade vil.

Næste ij fingr

18.

HVo som beligger Quinde eller Mø / den som er betroit til at bære Hosbondens eller Hustruens Nøgle /

Nøgle/enten til Øl/Mad/Klæder/Penninge/ eller andet som Hosbonden eller Hustruen ville haffue foruarit/ Da straffis hand der fore som en aabenbare Tyff/ om de tiene baade vdi Gaarden sammen/ Vden Hosbonden hannem benaade vil.

19.

Hvo som berøffuer en anden til halff Marck / mere eller mindre / oc viij. eller vj. Mend kende det for raaff / Da straffis hand der fore effter deris sigelse.

20.

Naar Mand nogen Vgierning giort haffuer / ihuad som helst gierning det er / oc ey vorder greben met ferske gierninger / oc siger der ney faare / Da næffne huer dennem / den som kiærer / oc døllier / vj. Mend aff Gaarden / som Gaarden er til / huad de felde / vere feldt / oc huad de verie / vere vord / huad heller der gielder / om Ære/ Liff/ Lemmer eller andit.

gaardz Retten

21.

ER oc nogen aff Adelen / som icke haffuer saa mange Suenne / da maa hand tilkræffue sine Næste Naboer / met deris Suenne / at de der om suere / paa det at Rætten kand fuldgiøris vdi alle Sager.

22.

HVilcke xij. viij. eller vj. Mend / som vorder tilnæffnde at grandske / dømme eller at suere ved deris Eed / paa nogen Sag / oc veigre dennem der fore / Da haffue forbrut deris Haffue / oc rømme Gaarden / met Konningens vrede oc vgunst / Som de der Konningens / eller deris Hosbondis verste ville / oc Rætten forkrencke.

23.

ER nogen aff Adelen icke saa stercke / at de kunde saaledis holde dennem til at giøre Gaards Rætten fyldist / Da maa hand forfølge sin Sag oc Ræt offuer dennem ind for Landsdommeren / oc hand skal plictig vere / at hielpe dennem til Rætte / effter Gaards Rætten.

Ingen

24.

INgen maa doble sin Hest / Vaaben / eller Verie bort / oc ey paa borrig eller høyre pant / end som hand bær met sig / Huo det giør hand vere twgild / oc følgis til Porten oc foruisis.

25.

FOrbiuder oc Konningen / at ingen skal ride feylemarcket / eller fare met noget Daarespil / eller Daarskaff / Huo det giør / vere twgild / oc stande den samme Ræt som før er sagt om Dobelspil.

26.

HVem som foracter hans Hosbondis Øl / eller Mad / Saa at hand met villie spilder Øl / eller Mad / ligge vdi Taarnit vdi tre Nætter til Vand oc Brød / oc foruisis aff Gaarden met Konningens Vnaade.

27.

MEn der som nogen brøst findis paa Øl oc Mad / Da skal det met sact-

modighed/ oc icke met traads/ eller puck/ giffuis Marskalcken/ Fogeden/ eller huem som befalning haffuer/ tilkiende.

28.

DE efterdi der findis stor brøst iblant Hoffmend her vdi Riget/ ydermere end andensteds / Saa at mange aff dennem / som giffue sig vd for Hoffmend / intet vide aff Rytteriet/ oc kommer mest aff den Aarsage at de icke tilholdis / at omgaais met Heste oc Harnisk/ Men holdis aff dennem spotteligt / at nogen skulde røcte eller viske sin Hosbondis Hest/ Vil oc en giøre det / da foracte de andre hannem der offuer / Der fore skal huer som holder Suenne/ tilholde dennem / at de om Morgenen gange vdi Staalden/ oc tilhielpe at røcte deris Hosbondis Heste/ met hues der tilhører : Skal oc her effter/ huer som sig for Hoffmand vil vdgiffue/ oc Klæde oc Penninge vil tage/ vere forplictet / naar hand er hiemme/ vdi hans Hosbondis Hus/ oc icke haffuer andet forfald/ huer Morgen at gange i Staalden/ at røcte oc viske/ hans Hosbondis Heste/ met alt andet nødtørfft oc tilbehøring/ Oc naar

naar hand det bestillet oc vdrættet haffuer/ skal hans Hosbonde vere plictig at giffue hannem frokaast. Men naar Mand Rider paa nogen Reise / eller anden steds færdis fra Huse/ stackit eller langt / inden eller vden Riget/ Da skal huer Hoffmand / vere plictig selff at røcte oc vare den Hest hand rider / oc at viske oc vare det Harnisk oc Rustning hand fører / om hand paa samme Reise fører Harnisk / Findis nogen her vdinden wlydig eller forsømmelig / Da skal hand der offuer straffis/ som en whorsam / oc den sin Hosbondis gaffn oc beste icke vide vil.

29.

SKal ingen Suenne sette dennem til dricks imellem Maaltid/ at dricke heelt eller halfft / Men vil nogen dricke/hand gaa for Kielderen/Der skal hannem icke veiris/ en drick/ to/eller tre til nødtørfft/ oc om Afftenen skal dennem giffuis Øl til nødtørfftighed/ oc icke til offuerflod.

30.

HVilcken som tager Klæde oc Penninge / hand er plictig at tiene Aar oc Dag/ oc siden tilsige it fierding

Aar

Naar tilforn/ om hand lyster icke lenger at tiene. Oc da tage Pasbord/ oc haffue forloff/ vden hand fanger anderlunde sin Hosbondis minde der til.

31.

SKal oc ingen tage nogen Suend i tieniste / som drager fra sin Hosbonde her vdi Riget / vden Pasbord / Huo det giør/ skal vere falden til den / som Suenden fra drager / it hundrede danske Marck Penninge / strax at betale / vdi huad By hand tiltalis / vnder it indleire.

32.

DRager nogen Suend/ som haffuer anammet sin Hosbondis Klæde eller Penninge/ fra sin Hosbonde/ naar hannem er tilsagt at vere paa nogen Reise / Da skal hand vere æreløs der faare.

33.

BLiffuer oc nogen ædel eller Wædel/ som haffuer annammit Konningens / eller sin Hosbondis Klæde eller

eller Penninge tilsagt / paa nogen Reise/ Enten til Land eller Vand/ Eller bliffuer bestaaldit/ enten paa Slot eller Feste/ hand vere plictig at fuldgiøre samme Reise/ Eller bliffue vdi samme bestaalding / saa lenge den varer / oc skal hand icke mue begiere/ ydermere Klæde/ Penninge eller Løn / end som hannem bleff tilsagt / den tid hand sagde tieniste/ Huo der findis imod at giøre hand vere æreløs / oc der til straffis som vedbør / Fordi det hender tijt/ at en Hosbonde holder sine Suenne / oc giffuer dennem Klæde / Penninge / oc vnderholding / Endog hand deris tieniste icke synderlig behoff haffuer / paa det at de skulle vere plictig at giøre hannem tieniste naar hand dennem behoff haffuer.

34.

SAmmeledis om nogen Suend / som sin Hosbonde ærlige oc trolige tiener / oc hannem skeer nogen offuerlast / eller offueruold aff sin Hosbonde / Eller oc icke fanger sin Klæde oc Penninge til Rettighed / Da skal Hosbonden vere plictig at stande hannem til Rætte for Hoffmarskalcken / om hand

tiener vdi Konningens Gaard / Men der som det icke er vdi Gaarden / Da skal Hosbonden stande til Rætte for Rigens Marskalck / oc da skal Marskalcken hielpe hannem til / saa megit som Ræt er / Vil Hosbonden icke møde for Marskalcken / naar hand bliffuer tilbørlige kaldit / Da skal Marskalcken dog vere plictig at hielpe den til Rætte som klager.

35.

SAmmeledis skal ingen ædel eller Vædel / gaa vdi nogen sit Herskaffs Stegers eller Kielder / Vden hand der paa Befalning haffuer / aff sin Hosbonde / Eller oc straffis der fore / som en whørsom / effter xij. eller vj. Mends sigelse aff Gaarden / om hand der imod giør.

36.

HVilcken som fordrister sig til at opsla Kielderdørre eller andre lyckelse oc Dørre / eller offuerfalder Kocken / Kieldersuenden / eller huem som Befalning haffuer / vere sig ædel

eller

eller Wædel / veractig / miste Liffuit / Oc alle som trolige tiene Herren vdi Gaarden / skulle vere plictige at tilhielpe / at dette bliffuer straffit / met andit som vtilbørligt er / Saa fremt som de icke selff ville stande der fore til Rætte.

37.

HVem som Suer / Bander eller bedriffuer nogen Guds Bespaattelse / hand skal straffis effter Borgestue Rætten / enten met færle / eller at legge vdi Bøssen / til de Fattige / effter som Ederne oc Lasterne ere til.

28.

DEn som en anden gieldskyldig er / oc kiendis gielden / hannem skal Marskalcken / Fogeden / eller huo som befalning haffuer vdi Gaarden / Loulig dag forlegge at betale.

39.

BEtaler hand ey til samme dag / da skal Marskalcken / Fogeden / eller huem befalning haffuer vdi Gaarden /

den / tilnæffne ij. eller flere aff Gaarden / at vurdere hans haffue at betale met / End recker den icke til / Da skal Marskalcken / eller Fogeden / eller huo som befalning haffuer vdi Gaarden / antuorde den som skyldig er / vdi hans hender som gielden skal oppebære / Oc fanger hand icke da borgen for hannem / da haffuer hand vold at legge hannem vdi Taarn oc Jern / indtil hand betaler / Dog hans Lemmer wfordøffult oc hans helbrede wskadt.

40.

Siger Mand ney for gield / oc ingen vidne er til / eller aabne Breffue / Er det tre Marck eller mindre / Da dølie det met sin egen Eed.

41.

End er det tre Marck / oc mindre end xl. Marck / Da dølie det met vj. Mend / End er det xl. Marck eller mere / da dølie det met xij. Mend.

Ild /

Gaardz Retten

42.

ILd / oc Lius / skal huer vdi sin sted vel foruare / Aff huilcken Mands forsømmelse / skaden kommer / Da skal hand strax tagis / oc kastis vdi den samme Ild / om hand bliffuer greben met ferske Gierninger / Rømmer hand oc det vidis hannem siden / oc bliffuer det hannem offuer beuist / Da skal hand vere plictig at bøde skaden igen / Eller at dølie met xij. Mend aff Gaarden / som før er sagt.

43.

ENd skeer det paa Landsbyerne / da bøder hand skaden igen / oc der til xl. Marck / Formaa hand icke at bøde / vere vdi sin Hosbondis Naade oc Vnaade.

44.

HVem den anden vndsiger vdi Gaarden / Den skal tagis Borgen aff / oc forfare saa Sagen til Ratte / vil hand ey der met lade sig nøye / Da foruaris hand saa lenge / hand Borgen vil sette.

45.

Vi lige maade/ om nogen offuerfalder/eller forrasker den anden / Da skal hand lide samme Straff som forscreffuit staar.

46.

Hvilcke som sig forbinde tilsammen met Raads Raad/ fire / sex/ flere eller færre / imod Konningen / Eller dennem som befalning haffue/ Konningen eller hans befalnings Mend til skade / at forkrencke Rætten / Rømme Gaarden / oc inden sex Vger aff Rigit / oc haffue ingen fred lenger / ihuor de siden findis kand / Men Rætte offuer dennem som andre der fredløse ere.

47.

Hvilcken aff vore Vndersaatte/ Edel eller Vædel/ Fattig eller Rig/ Som sig fordrister / at verie eller vndskiude den brødige oc skyldige/ For huad som heldst stycke det er / som før er sagt / Saa at den skyldige oc brødige vndkommer/ Da stande hand den samme Rætt som

som den brødige skulde stande/ oc den brødige ligeuel ingen fred at haffue/ vden hand nyder serdelis Naade der til.

OC efftterdi at menige Adelen vdi alle vore Land oc Riger / Mue oc skulle denne Rætt haffue oc holde/ vdi deris Gaarde / oc huor de selff / eller deris befalnings Mend eller Fogeder met deris Folck forsamlede ere/ligeruis som wi haffue hannem paa vore Slotte oc Feste/ oc saa vijt/ som wi/ vore Adel/ oc gode Mend bo oc bygge/ Da skulle oc Adelen vere forplictige den ved mact at holde/ Men er Adelen der vdi forsømmelig/ oc ey ville lade samme Rætt haffue sin gang/ som forscreffuit staar/ Da vlde sig det selffuer / oc icke oss. Giffuit paa vort Slot Fredericksborg/ den ix. dag Maij / Aar etc. M. D. Lxij. vnder vort Signet.

Register paa denne

for^{ne} Gaardsrættis Artickle / Huad huer aff dennem besynderlig indeholder.

Den 1. 2. 3. 4. 5. oc 6.

Om Mandslæt / Saarmaal / Pust / eller Kiepshugg / som icke skeer aff nøduerie eller vaade.

Den. 7.

Om nogen vddrager Suerd eller Kniff / Spender sit Armbørst / eller legger Hanen paa sin Bysse.

Den 8.

Huem der stiger Konningens / eller nogen Adelsmands Hus eller Gaard.

Den 9. oc 10.

Om Vact.

Den 11. 12. oc 13.

Om Styld.

Den 14.

Om mand kalder anden Tyff / Horensøn / Forræder / eller nogen anden wquems Ord.

Den 15. 16. 17. oc 18.

Om Voldtegt / Forkrenckelse oc beliggelse / baade iblant Adelen oc andre.

Den 19.

Om Raaff.

Den 20. oc 21.

Huem der giør nogen wgierning / oc icke bliffuer greben met ferske Gierninger.

Den

Den 22.

Huilcke der bliffuer tilnæffnde / at grandske / dømme / eller suere paa nogen Sag / oc veire dennem der fore.

Den 23.

Huor Adelen skulle søge hielp / om de icke selff ere saa stercke / at de kunde fuldgiøre Gaards Rætten.

Den 24. oc 25.

Om Daabel / Feylemarckit / oc andre Daarespil.

Den 26. oc 27.

Om nogen foracter sin Hosbondis Øl eller Mad / eller om der findis nogen brøst paa Øl oc Mad.

Den 28. 29. oc 30.

Huorledis Hoffmend skulle holde dennem vdi tienisten hos deris Hosbonder / oc om heelt oc halfft at Dricke.

Den 31. 32. oc 33.

Dends straff som tager nogen Suend vdi tieniste / som drager fra sin Hosbonde vden Pasbord / eller oc om nogen Suend drager fra sin Hosbonde effter at hannem er tilsagt at vere paa nogen Reise / enten til Land eller Vand / eller oc bliffuer bestaaldit.

Den 34.

Om nogen Suend icke fanger sin Rettighed aff sin Hosbonde.

Den 35. oc 36.

At ingen maa offuerfalde Kock eller Kieldersuend.

Den 37.

Om Eeder / Bander / oc andre Guds Bespaattelser.

Den 38 39. 40. oc 41.

Om Gield.

Den 42. oc 43.

Om Ild oc Lius at foruare.

Den 44. oc 45.

Huilcken den anden vndsiger / offuerfalder / eller forrasker.

Den 46. oc 47.

Deris Peen oc straff / som imod Kong: Matt: eller hans Kong: Matts: Befalings Mend / sig forbinde oc Rætten ville forkrencke.

Prentet i Kiøben-
haffn / Aff Matz Vin-
gaard.

Anno Domini,

1590.

Cum gratia & Priuilegio Regio:
S: Q: M: